

Pražák, Richard

O slovenském literárním romantismu

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1973, vol. 22, iss. D20, pp. [291]-294

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107869>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZPRÁVY

O SLOVENSKÉM LITERÁRNÍM ROMANTISMU

Ve dnech 2.—4. října 1972 konala se ve Smolenicích vědecká konference o slovenském literárním romantismu za účasti vědců z ČSSR, SSSR, Polska, Maďarska, NDR a Jugoslávie. Bohatý třídní program zahájil uvítacím projevem ředitele Ústavu pro slovenskou literaturu SAV Ján Brezina, který zdůraznil užitečnost konference před VII. slavistickým sjezdem ve Varsavě, kde problematika romantismu ve slovanských literaturách bude jedním z ústředních témat jednání sjezdu. Dále charakterizoval hlavní etapy vývoje slovenského literárního romantismu, který náleží k základním údobím slovenské literatury, a podtrhl nutnost jeho širšího srovnávacího studia. Alexander Matuška ve svém referátu *Podoby romantismu* upozornil na rozdíl mezi románsko-germánským a slovanským romantismem, který je v podstatě rozdílem hotových a nehotových národů, přičemž vytkl rozdíl mezi romantismem jako literárním směrem a různými podobami romantiky od Shakespeara až po Strindberga. Poukázal na proměnlivost představ o romantismu (např. Puškinovi nebyl obrem romantické poesie Byron, ale Goethe) i jeho široké rozpětí časové a charakterisoval tuto skutečnost výstižnými slovy: „Romantismus svoj čas presahuje i presahuje.“ Polemizoval s Kocholovou koncepcí, která spatřuje ve štúrovcích spíše realisty nežli romantiky, a naopak zdůraznil návaznost slovenského romantismu na klasicismus, která se mimo jiné projevuje i v tom, že většina slovenských romantiků včetně jejich čelného představitele Andreje Sládkoviče tíhne ke goethovsko-puškinskému typu romantismu na rozdíl od typu byronovského.

Stanislav Šmatlák rozebral ve své přednášce nejprve starší názory české i slovenské literární historiografie na slovenský romantismus, přičemž se zaměřil zejména na studii Pavla Bujnáka *Romantizmus v literatúre slovenskej (Slovenský obzor 1907—1908)*; v níž Bujnák spatřoval projevy romantismu v takřka celém národním obrození od Samuela Rožnaye až po štúrovce. Podlehnutí romantickým proudům nacházel Bujnák i v díle Jána Kollára a Jána Hollého a tím prakticky likvidoval otázku slovenského literárního klasicismu. Prohloubenější diferenciaci požadoval až Mikuláš Bakoš a k zásadně novým výsledkům dospěla teprve práce V. Marčoka *Počátky novodobé slovenské prózy*, která chápe dvacátá až čtyřicátá léta ve vývinu slovenské prózy jako relativně samostatný celek, který označuje jako „*preromantický*“.

V diskusi vystoupil s obsáhlým příspěvkem nejprve Karel Krejčí, který vyšel ze známého sporu mezi americkými literárními historiky René Wellekem a Arthurum O. Lovejoyem, v němž Wellek hájil jednotný vývoj romantismu, kdežto Lovejoy tvrdil, že romantismu je tolik, kolik je národních literatur. Krejčí prohlásil, že romantismus je prvním velkým evropským modernismem, který chtěl vytvořit zásadně nové umění a nevracel se k hodnotám minulosti jako předchozí směry (renesance k antice, baroko ke gotice atd.). Termín romantismus se začíná vyskytovat v různých evropských jazycích v 17. století; již před rokem 1810 dá se hovořit o romantických prvcích a romantických školách, teprve po tomto datu lze však mluvit o romantismu jako konstituovaném literárním směru. Oskar Čepan se zabýval v terminologicky precizním a přehledném příspěvku jednotlivými slovenskými koncepcemi romantismu a) u Ludevíta Štúra, b) u Alexandra Boleslavína Vrchovského, c) u Jozefa Miloslava Hurbana. Uvedl, že původní racionalisticko-dualistický princip klasicismu vystřídala monistická představa romantismu a že v slovenském národním hnutí se v údobí romantismu uplatňoval princip radikálně republikánský a konstitučně monarchistický, k němuž náležel i Ludovít Štúr, a že pro slovenské poměry je příznačný typ objektivního romantismu. Elena Városová hovořila pak o filosofii štúrovců, přičemž podotkla, že romantická filosofie u nás splyvala s filosofií ná-

rodního obrození. Srovnala podrobněji hegelány (Štúr, Hurban, Červeňak) s mesianisty (Hroboň, Hodža, Král). Uvedla, že za romantismu se prosazuje myšlenka kvazitativní diferencovanosti světa jako reakce na abstraktní mechanisticko-materialistický přírodovědný ideál poznání předchozího osvícenského období. František Miko se zamyslí nad pojetím estetických možností z hlediska entropie, informace a redundance. Zdůraznil, že u štúrovců nejde jen o romantickou individualnost, ale o širší společenskou funkčnost slovenského romantismu. Irina Bogdanovová (SSSR) rozebrala typologické zvláštnosti romantického hrdiny slovenské literatury a na materiálu slovenské a ruské literatury posoudila otázku tzv. objektivního hrdiny romantické literatury. Poukázala na příbuzné chápání romantického hrdiny, ztělesňujícího nejvýznamnější rysy lidového a národního charakteru v Ryljejevových Dumách a Sládkovičově Detvanu. Jiný typ romantického hrdiny blízkého pojetí Lermontovovu představuje tvorba Janka Kráče; revolučnost jeho hrdiny vyplývá z vnitřního založení i mravního ideálu.

Milan Pišút se obíral ve svém referátě *Geneze slovenského literárního romantismu* prvními projevy romantismu ve slovenské literatuře od Šafaříkovy Tatranské múzy po Kollárovu sonety a Slávy dceru a poukázal na společensko-kritickou složku tohoto stěžejního Kollárova díla, významnější než klasicistická oslava Míny a bližší novým požadavkům pokrokové romantické literatury. Dále se věnoval Pišút otázkám vývinu romantické poetiky. Za jeden z prvních významových projevů romantismu v slovenské literatuře označil báseň Sama Chalupky Búrky nad Tatrami z roku 1834, obsahující již zárodečné prvky slovenského romantického umění, jimiž jsou podle Pišúta folklorizující styl, slovenská symbolika a žal nad současným stavem národa. V dalším výkladu objasnil Pišút rozdíl mezi klasicismem a romantismem, jak se jevil u štúrovců, rozebral Duma Ľudevita Štúra (Květy 1838—1840), první cyklus romantických básní ve slovenské literatuře a obíral se i slovenskou romantickou estetikou, jejíž postulát „zaštěpit romantismus do proudu národního básnictví“ vyhlásil Karol Kuzmány. Pišút poukázal v této souvislosti také na tvorbu Karola Štúra, předjímající dílo Janka Kráče a v básnické praxi na Slovensku nejbližší tvorbě Karla Hynka Máchy.

Cyril Kraus hovořil ve svém referátě o vývinu slovenského literárního romantismu, zejména o estetických ideálech štúrovců. Zdůraznil, že mnohé z toho, co obsahoval slovenský romantismus, najdeme už v slovenském klasicismu. Rozebral estetické ideály Štúra, který chtěl uměním vytvořit předpoklady i pro uplatnění širších společenských požadavků slovenského národa. Ukázal, že v padesátých letech 19. století dostala se na pořad dne otázka vztahu literatury a lidové slovesnosti; kdežto Štúr pokládal lidovou poesii i za vzor pro umělo tvorbu, pro Kalinčiaka byla základem individuální slovesná tvorba. Zvláštní pozornost věnoval pak Kraus vztahu štúrovců k baladě.

Maria Zmigrodská (Polsko) poukázala ve svém diskusním vystoupení na to, že polský romantismus je příkladem politického spojení individuální a společenské problematiky. Dále se zabývala otázkou protorealistických prvků v romantické slovesnosti, informovala shromáždění také o přípravách polských vědců na řešení otázky romantismu pro slavistický sjezd ve Varšavě. Její kolegyně Janina Kamińska hovořila o kulturní antropologii a sociologii literatury a jejím uplatnění při studiu romantismu na příkladu polské literatury. Richard Pražák se zmínil o některých typologických zvláštnostech při studiu slovenského literárního romantismu, zdůraznil jeho návaznost na klasicismus, širší slovanské zakotvení i vztah k lidové slovesnosti; podtrhl význam politické poesie při genezi českého i slovenského romantismu, jak se to projevilo např. v tvorbě J. L. Zieglera (báseň *Kdo jest svoboden* z roku 1813) a Jána Kollára (báseň *Vlastenec* z roku 1819). Viliam Marčok mluvil o rozdílu mezi preromantickou a romantickou literaturou na Slovensku, přičemž uvedl, že pro slovenské preromantiky je příznačná rámcová kompozice, vedoucí k mozaice, umělý literární knižní jazyk a metaforický princip na rozdíl od sevřenější kompozice, lidového jazyka i metonymického principu u romantiků.

Viktor Kochol ve svém referátě *Koncepcie romantického hrdiny* rozebral z tohoto hlediska zejména básnickou tvorbu Sládkovičovu a podtrhl význam Maríny jako jediné významnější koncepční romantické básně štúrovské literatury. Boris Fjodorovič Stačejev (SSSR) upozornil ve svém diskusním příspěvku, že v sovětské literární vědě jsou starší soudy o aktivním a pasivním či revolučním a reakčním romantismu nyní vystřídány jemnějšími analýzami, která pojednává např. o psychologickém romantismu Tuččevově apod. Sovětská literární věda přechází nyní od minuciózního studia jednotlivých žánrů, motivů apod. ke studiu základních otázek, zvláště tzv. přechodových jevů, podobně jako je tomu např. u polské vědy při studiu otázky protorealismu v romantické tvorbě. Dále promluvil o specifčnosti orientální tematiky v ruském literárním romanti-

mu. István Fried (Maďarsko) podal přehled současných výsledků maďarské vědy při studiu romantismu, zdůraznil na příkladu maďarské vědy tézi klasicizace romantismu, platnou pro východoevropské literatury a odmítl uznat v jejích rámci preromantismus. Ludwig Richter (NDR) vymezil souvislost německého a slovenského romantismu a vyslovil se kriticky k jednostrannému geografickému vymezení jednotlivých typů romantismu a podtrhl naopak historické souvislosti, dané obdobným či odlišným společenským vývojem. Dr. Urbánková hovořila o folkloristickém studiu slovenského literárního romantismu a o jeho vztahu k lidové písni; své teze dokládala zvláště na příkladu tvorby Janka Kráľa.

Rudo Brtáň zdůraznil, že o romantismu se nedá hlouběji hovořit bez znalosti předcházejícího vývoje, zvláště období klasicismu. V proudu literárního vývoje často splyvaly hranice mezi rokokem, klasicismem, preromantismem či proromantismem a romantismem. Spojovacím mostem mezi klasicismem a romantismem je preromantismus či sentimentalismus. Po teoretickém úvodu mluvil o Tablicově přínosu pro zakotvení romantismu na Slovensku (Tablic první uvedl do slovenské literární terminologie pojem romantická krajina), o slovenském preromantismu a jeho sentimentálním jádru, což diskutující doložil na příkladech Rožnayově, přechod preromantismu v romantismus demonstroval na tvorbě Sama Chalupky. Karol Rosenbaum uvedl ve svém diskusním příspěvku, že Kollárova Rozprava o literární vzájemnosti ovlivnila estetické chápání štúrovců tím, že de facto postulovala estetický ideál německého klasicismu jako ideál romantický (Goethe, Schiller), neboť Kollár pokládal Goetha a Schillera za romantiky. Rosenbaum proto v tomto bodě scuhlasil s názorem Fritze Stricha (Deutsche Klassik und Romantik oder Vollendung und Unendlichkeit, 4. vyd. 1949), že německá klasika rozpoutala evropský romantismus mocněji než sám německý romantismus. Prof. Terry a polemizoval s pojetím směru „Sturm und Drang“ u prof. Krejčího a odmítl jeho pojetí představitelů tohoto směru jako romantiků, ačkoli, jak pravil, šlo o radikální osvícence. Zdůraznil ovšem romantickou funkci tvorby Schillerovy a Goethovy (Goethe sám popřel klasicismus tím, že rozbil formu, např. u Viléma Meistera).

V další diskusi Viliám Turčányi rozebral versologicky tvorbu štúrovců, zvláště Bottovu Smrt Jánošíkovu. Zdůraznil zásluhu štúrovské poesie, že vrhá světlo i na vertikální stránku poesie, hudebně uplatněnou rytmem. Zlatko Klátik vyzvedl plodnost porovnávání na rovině ideologicko-motivické a porovnal uplatnění vězeňského motivu u štúrovců i v soudobé srbské romantické poesii (Botto—Radičević).

Metodologické principy výzkumu romantismu byly předmětem zajímavého referátu Nory Krausové, která kladla hlavní důraz na systémové uspořádání východoevropských literatur. Zdůraznila, že při porovnávání několika romantických usů je třeba porovnávat i okrajové vlastnosti usů, které v jiném strukturálním uspořádání mohou mít prvotřídý význam. Při rozboru jednotlivých metodologických postupů podtrhla užitečnost metody binárních protikladů i pro slovenskou literární vědu, a konkretizovala své vývody rozбором slovenského literárního romantismu a jeho srovnáním s jednotlivými evropskými romantismy. V diskusi se Moimír Otruba vyslovil k otázce vymezení romantismu z hlediska různých vědních přístupů a zdůraznil nutnost zkoumání nejen podle diachronie a synchronie, nýbrž také achronie. Dionýz Ďuriš in reagoval na přímomínky v referátu Nory Krausové a uvedl, že na Slovensku se prosazuje v poslední době snaha přejít k multiliterárnímu výkladu slovenského romantismu v jeho širších literárních souvislostech. Hovořil o romantické povídce s historickou tematikou ve slovenské literatuře a srovnal ji s výtvory v literatuře ruské, přičemž rozebral tuto otázku v širším vývoiovém záběhu se zřetelem k vývinu ruského klasicismu i sentimentalismu a novodobým počátkům slovenské prózy (Paiza). Ladislav Čavojský se zmínil o slovenském romantickém dramatu, v němž převažoval Schillerův estetický ideál divadla jako výchovného nástavu a školy života i blíže charakterizoval zhojnickou tematiku i její místo v slovenském romantickém dramatu (vymezil např. rozdíl romantizujícího Rajnohy od Hugova Hernaniho).

Výsledky konference shrnul Stanislav Šmatlák. Konference o slovenském literárním romantismu byla velmi podnětná a umožnila konfrontovat výsledky domácí slovenské vědy se zahraničním výzkumem v oblasti studia romantismu, což bylo vzhledem k ústřednímu významu této tematiky na slavistickém kongresu ve Varšavě velmi podnětné. Ukázalo se, že v slovenské literární vědě dosud převládá tradiční žánrově motivický přístup k dané problematice spolu se starším pojetím literárněhistorickým, majícím ovšem více pochopení pro srovnávací pojetí otázek, a vedle nich se vyraňuje i nové modernější strukturálně funkční pojetí, jehož nedostatkem ovšem je, že výsledky jeho konkrétních výzkumů neodpovídají složitému, a jak ukazuje praxe, při konkrétním uplatnění málo

funkčnímu metodologickému přístupu. Složitou cestou získané závěry bývají většinou velmi povšechné a nepostihují jemnější, detailnější problematiku. Plodnější zdál se být typologický přístup některých zahraničních účastníků z SSSR, Polska a Maďarska, ale ani ten sám o sobě nezvládá problematiku v celé šíři. A tak hlavní přínos konference tkvěl především v tom, že ukázala na složitost projednávaných otázek a nutnost jejich komplexního řešení, přičemž žádný z předvedených metodologických přístupů se nezdá být sám o sobě spasitelný, neboť umožňuje postihnout jenom část skutečnosti.

Richard Pražák

ŠEDESÁT LET ARTURA ZÁVODSKÉHO

Dne 19. prosince 1972 dožil se šedesáti let univ. prof. dr. ARTUR ZÁVODSKÝ, DrSc., vedoucí katedry slovenských literatur, divadelní vědy a filmové vědy na filosofické fakultě University J. E. Purkyně v Brně.

Artur Závodský pochází z průmyslového Ostravska, kde se narodil v malé vesnici Martinově, která je dnes předměstím prudce se rozrostlé moderní Ostravy. Po maturitě na reálném gymnasiu v Hlučíně studoval na filosofické fakultě University Karlovy v Praze češtinu, filosofii a estetiku. Jeho učitelé tam byli mj. Albert Pražák, Jan Mukařovský, F. X. Šalda, Josef Král a Zdeněk Nejedlý. Hodnosti doktora filosofie dosáhl v r. 1938 na filosofické fakultě v Brně. Na téže fakultě se r. 1950 habilitoval spisem František Ladislav Čelakovský a jeho umělecké dílo. R. 1953 byl ustanoven docentem. V r. 1956 obhájil kandidátskou disertaci Studie o Petru Bezručovi a získal hodnost kandidáta filologických věd. Od r. 1960 je řádným profesorem na filosofické fakultě v Brně a v r. 1963 dosáhl titulu doktor filologických věd na základě monografie o Gabriele Preissové.

V letech 1936—1950 působil Závodský jako středoškolský profesor v Brně a v Hranicích. Za války byl r. 1944 pracovníě nasazen jako pomocný dělník u firmy Kunz v Hranicích. Zde byl zatčen gestapem pro komunistickou propagandu a sabotáž. Byl vězněn v Přerově, v Kounicových kolejích, v koncentračním táboře ve Flossenbürgu, odkud nastoupil pochod smrti do koncentračního tábora v Dachau. Teprve počátkem července r. 1945 se vrátil do vlasti. V Hranicích zúčastnil se Závodský horlivě kulturního života (patří ke spoluzakladatelům Beskydského divadla, akce Kulturní středy, byl předsedou družstva pro postavení Kulturního domu atd.).

Brzy po příchodu na brněnskou filosofickou fakultu zapojil se Artur Závodský nejenom do pedagogické a badatelské, ale také do veřejně politické a kulturně organizační činnosti s energií a aktivitou, která byla jeho charakteristickou vlastností již za dob studentských. Neúnavný pracovní elán a velká šíře zájmů vytvořily příznivé předpoklady pro úspěšnou práci Závodského v různých odvětvích brněnského kulturního života. Tak např. v letech 1950—1952 přednášel vedle filosofické fakulty také na Janáčkově akademii múzických umění, od r. 1954 redigoval literárněvědnou řadu Shorníku prací filosofické fakulty brněnské university a kromě toho připravil k vydání několik významných shorníků (např. Franku Wellmanovi k sedmdesátinám, 1958; Velká pohození — k 75 letům českého divadla v Brně, 1959; Vám poděkování a lásku, 1960). V letech 1956—1961 byl proděkanem filosofické fakulty pro záležitosti vědeckého výzkumu a tehdy byl také vedoucím redaktorem Shorníku prací a Spisů filosofické fakulty v Brně. V této své funkci vykonal mnoho pro rozvoj a zkvělitnění Shorníku prací, který se postupně rozrostl až na 9 řad, i fakultních spisů; pod jeho vedením se brněnská filosofická fakulta stala významným vysokoškolským edičním střediskem a navázala kontakty i výměnnou službu s universitami většiny zemí světa. Roku 1963 založil Závodský na filosofické fakultě v Brně divadelní vědu jako studijní obor.

Artur Závodský je vedoucím sekce pro studium dramatu v brněnské pobožce Literárněvědné společnosti při ČSAV, členem vědecké rady Památníku Petra Bezruče v Olavě, členem vědecké rady filosofické fakulty v Brně a vědecké rady Slezského muzea v Olavě. Redigoval knižnici Van (1946—1949), byl členem redakční rady Kulturního listu, Sovětské literatury, Červeného květu, nyní je členem redakční rady Prolegomen scénografické encyklopedie (od r. 1970). Roku 1971 založil edici Otázky divadla a filmu (Theatralia et cinematographica), je již tři svazky se těší velkému zájmu nejenom doma, ale i v zahraničí. Pro Státní divadlo v Brně redigoval Závodský edici malých monoografií Plamen divadla. Závodský se zúčastnil mezinárodních sjezdů slavistů v Moskvě a v Sofii. Za